

RECENTE VERANDERINGEN IN HET ZWEEDSE ONDERWIJS

door

E. VELEMA

Gedurende een studieverblijf in Zweden werd mijn belangstelling voor de onderwijsontwikkeling in dat land opnieuw gewekt. Uit enkele belangrijke publicaties en uit discussies met een drietal Zweedse onderwijsexperts bleek duidelijk, dat zich op korte termijn nogal ingrijpende herzieningen en vernieuwingen zullen voltrekken.

De veranderingen hebben in het bijzonder betrekking op de hoogste afdeling van de „grundskola”¹, op het gymnasium², op de school voor algemeen voortgezet onderwijs met een beperkte beroepsvoorbereiding en op de school voor beroepsonderwijs. In verband met de onderwijsontwikkeling in ons land leek het me van belang deze wijzigingen in dit artikel samen te vatten.

Interne herzieningen met betrekking tot de comprehensive school

Het verloop van de Zweedse onderwijsreorganisatie – de reorganisatie van het verplichte onderwijs begon in 1946 en zal in 1971 zijn voltooid – kan enigszins worden gestructureerd door de volgende fasen te onderscheiden.

Fase 1: het ontwerpen van het nieuwe systeem;

Fase 2: het toetsen van het ontwerp in een beperkt aantal gemeenten;

Fase 3: het invoeren op grote schaal van het gedeeltelijk beproefde nieuwe systeem;

Fase 4: het herzien van het systeem op grond van praktische resultaten eventueel gesteund door uitkomsten van onderzoek van onderwijs. (Vgl. Educational Research and Development in Sweden. Plans for 1968/69 Nat. Board of Education.)

Voor een meer gedetailleerde beschrijving van de fasen 1 tot en met 3 en van de eerste herzieningen tijdens fase 4 zij verwezen naar de literatuur³. Bij de tweede herziening gedurende fase 4 (1968) is in bijzondere mate aandacht geschonken aan onderstaande punten:

1. de vermeerdering van het aantal verplichte vakken en uren in de hoogste afdeling;
2. de vermindering van het aantal keuzevakken en keuze-uren in de hoogste afdeling, in het bijzonder in de meer praktisch georiënteerde „streams”;

3. de beperking van het aantal keuzegroepen in de hoogste afdeling tot de volgende 4: een kunstzinnige, een technische, een sociaal-economische en een vreemde-talengroep (Frans, Duits);
4. de invoering van het vak Engels in de derde klasse van de laagste afdeling; de invoering van het vak Engels als verplicht vak in alle daaropvolgende leerjaren en in alle „streams” van het 9-de leerjaar;
5. de verdere individualisering en rationalisering van het onderwijs;
6. de scholing en de bijscholing van de docenten.

In het overzicht op blz. 2 en 3 is de verandering in de urentabel weer-gegeven.

De verdere individualisering van het onderwijs ondervindt eveneens steeds meer aandacht, alsmede de meer persoonlijke begeleiding van de leerlingen. De docenten van alle leerjaren staan uren ter beschikking voor het bieden van extra hulp aan, hetzij individuele leerlingen, hetzij kleine groepen.

Van bijzonder belang is de scholing en de bijscholing van de docenten. Zweden kent thans 18 kweekscholen voor docenten van de laagste en de middenafdeling. Tot dusver bestonden er verschillende toelatings-eisen met daarop aansluitende verschillen in opleidingsduur. Vanaf 1968 dient de vooropleiding van toekomstige docenten voor de laagste

Een vergelijking tussen de huidige en de voorgestelde urenverdeling.

Afdelingen van de „grundskola”	Huidige urenverdeling (1968)		Voorgestelde urenverdeling (1968)	
	Aantal verpl. uren per week	Aantal keuzeuren per week	Aantal verpl. uren per week	Aantal keuzeuren per week
<i>Laagste afdeling</i>				
leerjaar 1	20	—	20	—
leerjaar 2	24	—	24	—
leerjaar 3	30	—	30 (2)	—
<i>Midden afdeling</i>				
leerjaar 4	34	—	34 (2)	—
leerjaar 5	35	—	35 (4)	—
leerjaar 6	35	—	35 (4)	—

Hoogste afdeling

leerjaar 7	30	5	31 (3)	4
leerjaar 8	28	7	30 (3)	5
leerjaar 9 theoretische „streams”	28	7	30 (3)	5
praktische „streams”	13	22	30 (3)	5

Opm. 1 De getallen tussen () geven het aantal verplichte uren voor het vak Engels aan; 30 (2) betekent: 30 uren in totaal waarvan 2 voor het vak Engels.

Opm. 2 Voor de benamingen van de verschillende „streams” zij verwezen naar het reeds genoemde artikel. (Voetnoot 3)

Opm. 3 Met keuze wordt bedoeld, dat de leerlingen betrekkelijk vrij zijn in het kiezen van een bepaald pakket uit een voorgeschreven aantal vakken.

Opm. 4 Het aantal keuzegroepen in de leerjaren 7 en 8 zal nagenoeg gelijk blijven; het aantal in leerjaar 9 zal worden beperkt tot 4. (Vgl. 3 op blz. 2)

en de middenafdeling gelijk te zijn aan het eindniveau van de school voor algemeen voortgezet onderwijs. De docenten van de scholen voor beroepsonderwijs worden nu opgeleid aan zes instituten voor beroeps-pedagogiek. De docenten van de hoogste afdeling van de „grundskola”, van het gymnasium en van de school voor algemeen voortgezet onderwijs, ontvangen hun vakinhoudelijke opleiding aan de universiteiten en hun pedagogische opleiding – theoretisch en praktisch – aan vier universiteiten voor de lerarenopleiding. In de overgangperiode wordt de pedagogische opleiding eveneens verzorgd door kweekscholen en/of enkele gymnasia. De pedagogische opleiding duurt een jaar. Het laatste halfjaar van de opleiding wordt geheel besteed aan praktische scholing onder leiding van mentoren.

De Nationale Raad voor Onderwijs – de belangrijkste uitvoerende instelling die ressorteert onder het Ministerie van Onderwijs – heeft een speciaal bureau dat belast is met de organisatie van de bijscholing van de docenten in het leven geroepen. Het land is daartoe in vijf gebieden verdeeld. In elk der gebieden is een bijscholingsinstituut gevestigd. Deze bijscholingsinstituten werden met ingang van juli 1968 organisatorisch opgenomen in de 4 universiteiten voor de opleiding van leraren. Iedere docent wordt geacht elke 4 jaar een langdurige vacatie-cursus te volgen. In de praktijk blijkt er een overweldigende belangstelling voor deze bijscholing te bestaan. Uit bovenstaande ontwikkelingen vallen enkele conclusies te trekken.

1. Na een periode waarin veel energie moest worden besteed aan de

- externe organisatie van de „grundskola” volgt nu een fase waarin de interne herstructurering en de kwalitatieve verbetering van het onderwijs (begeleiding, individualisering, moderne onderwijsmethoden en hulpmiddelen, de inschakeling van psychologen en sociologen) in het middelpunt van de belangstelling staan.
2. De „grundskola” van de toekomst zal nog meer plaats inruimen voor de algemeen vormende vakken. De herstructurering van de meer praktische „streams” van het 9-de leerjaar is daarvan een duidelijke illustratie.
 3. De rationalisatie van het onderwijs neemt sterker toe door de keuzegroepen te beperken en door het invoeren van objectieve studietoetsen. Deze maatregelen zijn ook genomen om een efficiënte aansluiting op het daaropvolgend onderwijs te waarborgen.
 4. De scholing en de herscholing van de docenten, reeds eerder begonnen, wordt nu en in de toekomst zeer systematisch ter hand genomen.
 5. Nog meer dan voorheen wordt aandacht besteed aan het leren van de Engelse taal.
 6. Opvallend is de planmatigheid, waarmee herzieningen en verbeteringen geschieden.

De Zweden hebben eerst een plan ontworpen, daarna een huis gebouwd, vervolgens de inrichting verzorgd en herzien. Zij werken nu aan de opvoering van de productiviteit van de bewoners. Systematiek en leerbaarheid kan de Zweden moeilijk worden ontzegd. Nederland doet er nog steeds goed aan deze ontwikkelingen te volgen. Traagheid, hardleersheid en gebrek aan coördinatie – mijn ervaring strekt zich uit tot de „binnenkant” van bijna alle niveaus van onderwijs – zijn in ons land helaas nog frequent voorkomende verschijnselen. Het kan niet genoeg herhaald worden, dat in deze eeuw alle maatregelen en alle attitudes met betrekking tot het onderwijs die organisatorisch, onderwijskundig en sociaal te veel rekening houden met het historisch gegroeide en met het heden en te weinig met de internationale en toekomstige ontwikkelingen eerder nieuwe barrières zijn dan bijdragen tot een waarlijk prospectivische oplossing. Wat in het eigen kleine wereldje als vooruitgang wordt ervaren, kan in vergelijking met internationale ontwikkelingen stilstand of relatieve achterstand inhouden.

Thans volgt een korte bespreking van de herstructurering van het niet-verplichte onderwijs dat aansluit op de „grundskola”. In het algemeen kan worden gesteld, dat de comprehensive gedachte de herstruc-

turering van het onderwijs op dit niveau sterk heeft beïnvloed. Hier-voor worden pedagogische, sociale, onderwijskundige, financiële en organisatorische redenen aangevoerd.

Verticaal beschouwd staat men een efficiënte aansluiting op de 9-jari-ge „grundskola” voor; horizontaal gezien wordt de integratie van het gymnasium, van de school voor algemeen voortgezet onderwijs en van de school voor beroepsonderwijs om sociale redenen noodzakelijk ge-acht. Bovendien is men de opvatting toegedaan dat de 3 scholen orga-nisatorisch zo nauw mogelijk met elkaar moeten worden verbonden om financiële redenen, voor het optimaal gebruik van de onderwijs-faciliteiten, voor het efficiënt inschakelen van de beschikbare docenten en voor het kunnen vormen van voldoende omvangrijke groepen van leerlingen voor bepaalde leer- en studie-activiteiten. Eveneens wordt als argument aangevoerd, dat ook op dit niveau de doorstroming niet mag worden belemmerd door praktische en/of formele barrières.

Orring merkt in dit verband het volgende op: „In the future, the term comprehensive school in Sweden will therefore be used not only of the nine-year comprehensive school in the senior level of which pre-viously separate forms of schooling have been brought together, but al-so of the gymnasium-level ⁴ schools ⁵”.

De Nationale Raad voor Onderwijs heeft reeds bouwplannen ontwor-pen voor dergelijke geïntegreerde scholen. Men stelt zich voor, deze scholen in onderwijskundige sectoren te verdelen. Een gemeenschappe-lijke studierichting voor elk der afzonderlijke „scholen” wordt dan in een sector geconcentreerd.

Orring besluit zijn analyse van de motieven als volgt:

„The principle of integrating the three separate types of secondary school into a single gymnasium-level comprehensive school is now generally accepted, and will be in future years one of the guidelines for the reform of post-compulsory school education” ⁶.

De herstructurering van het gymnasium

Bij besluit van het Parlement in 1964 werden het 3- en 4-jarig algemeen gymnasium, het 3-jarig technisch gymnasium en het 3-jarig handels-gymnasium vervangen door een geïntegreerd 3-jarig gymnasium, dat voorbereidt op de universiteit. In het beginstadium van de ontwikke-ling van de „grundskola” werden reeds enige experimenten met dit nieuwe gymnasium ondernomen ⁷. De ontwikkeling en structurering heeft nu een meer stabiel karakter gekregen. Deze school wordt bezocht door ongeveer 30 - 35% van de populatie die de „grundskola” ver-

laat. De toelating is gebaseerd op de daar behaalde cijfers. Het nieuwe gymnasium kent 5 studierichtingen. Voor alle richtingen vormen de vakken Zweeds, wiskunde en de moderne talen de kern van het programma, aangevuld met de specifieke vakken van een bepaalde studierichting. Hieronder volgt een kort overzicht:

a. de natuurwetenschappelijke richting

Deze richting bereidt voor op universitaire studies in de techniek, medicijnen en biologie. Speciale vakken: wiskunde, natuurkunde, chemie, biologie e.d.

b. de technologische richting

Deze richting vertoont veel overeenkomst met a en omvat 4 studiejaren. Speciale vakken: werktuigbouwkunde, bouwkunde, electrotechniek, chemie, bedrijfseconomie e.d.

c. de sociaal-wetenschappelijke richting

Deze richting bereidt voor op de rechtenstudie en op de studie in de sociologie, psychologie, geschiedenis e.d. Speciale vakken: wiskunde, psychologie, biologie en staathuishoudkunde e.d.

d. de economische richting

Deze studierichting kan eveneens leiden tot universitaire studies, maar bereidt tevens meer nadrukkelijk voor op de uitoefening van administratieve en bedrijfskundige beroepen na het verlaten der school. Speciale vakken: bedrijfseconomie, typen, stenografie e.d.

e. de geesteswetenschappelijke richting

Na het behalen van het diploma kan op universitair niveau geschiedenis, filosofie, kunstgeschiedenis en taalkunde worden gestudeerd. Speciale vakken: moderne talen, taalkunde e.d.

Daarnaast kunnen de leerlingen van alle richtingen kiezen uit 4 extra keuzemogelijkheden. (Kunstzinnige, sociale, semi-klassieke en klassieke varianten genoemd.) Zo kan in het 2-de en 3-de leerjaar van het nieuwe gymnasium ieder jaar worden gekozen tussen 7 uur per week Latijn of 7 uur per week Latijn en 4 uur per week Grieks. Van belang is nog op te merken, dat het eerste jaar 4 studierichtingen (de geesteswetenschappelijke + de sociaal-wetenschappelijke richting, de economische, de natuurwetenschappelijke en de technologische richting) kent. Gedurende dat „brugjaar” hebben de leerlingen een grote vrijheid van keuze. In het tweede jaar neemt de differentiatie toe. Het grote verschil met vroeger is dat gebroken is met de gescheiden organisatie van scholen die veel gemeen hebben. In Nederlandse termen: het m.b.o., de hoogste klassen van het atheneum, het gymnasium en het lyceum, het h.a.v.o.- de hoogste

klassen, het m.a.v.o.- de hoogste klassen en de laagste klassen van het h.b.o. hebben ieder weliswaar specifieke vakken, maar hebben toch ook zoveel vakken gemeen dat een streven naar organisatorische en onderwijskundige coöperatie niet bij voorbaat als een utopie behoeft te worden beschouwd.

Voor leerlingen van het nieuwe gymnasium die bijzondere steun behoeven, zijn voorzieningen getroffen. Zo is het bijvoorbeeld mogelijk dat leerlingen die om bepaalde redenen niet in 3 jaar kunnen afstuderen, hun studieduur met ten hoogste 1 jaar kunnen verlengen. De inrichting van het examen heeft ook enige wijziging ondergaan. Het huidige systeem werkt met objectieve studietoetsen, gespreid over het 2-de en het 3-de leerjaar. Veel aandacht wordt ook gegeven aan de verbetering van het leergedrag, aan het stimuleren van het zelfstandig studeren en aan het leren werken in langere tijdseenheden. Men hoopt op deze wijze beter aan te sluiten op de eisen van de maatschappij en van de universiteit ⁸.

De herstructurering van de school voor algemeen voortgezet onderwijs
Gedurende de experimenten met de 9-jarige verplichte „grundskola” werd reeds duidelijk dat een groot aantal leerlingen na de beëindiging van de „grundskola” een vorm van algemeen voortgezet onderwijs wenste, dat zou moeten verschillen van de gymnasiumopleiding en van een te specifiek gerichte vorm van beroepsonderwijs. De onderwijscommissie 1957 stelde de oprichting van een 2-jarige school voor algemeen voortgezet onderwijs voor, die mede zou kunnen voorbereiden op de uitoefening van beroepen. In 1964 besloot het Parlement deze scholen op te nemen in het reeds aangeduide geïntegreerde systeem van onderwijs. Deze school – evenals het gymnasium selectief – laat de leerlingen toe op basis van de behaalde cijfers aan het einde van het 9-de leerjaar van de „grundskola”. Ook worden leerlingen die 2 jaar beroepsonderwijs hebben gevolgd en degenen die reeds praktisch hebben gewerkt toegelaten. Zij worden evenwel niet in de selectieprocedure opgenomen. Ongeveer 20 - 25 % van de populatie die elk jaar de „grundskola” verlaat zal tot deze scholen worden toegelaten. Deze school kent een sociaal-wetenschappelijke, een economische en een technologische studierichting, gedurende het 1e leerjaar. Reeds in het eerste jaar doen zich in de sociaal-wetenschappelijke en de technologische richting sub-richtingen voor. In het tweede jaar zet de differentiatie in sub-richtingen zich voort. Onderlinge combinaties zijn mogelijk. De sociaal-wetenschappelijke richting kent de sub-richtingen talen en

natuurwetenschappen; de economische richting is gedurende het 1e leerjaar ongedifferentieerd; de technologische richting is gedifferentieerd in werktuigbouwkunde, bouwkunde, electrotechniek en chemie; in het tweede leerjaar volgt nog een verdere differentiatie. Een kenmerk van deze school is dat de algemene vorming zeer op de voorgrond staat. De specifieke beroepstraining vindt later in de maatschappij plaats of in speciale cursussen. De meeste van deze leerlingen zullen later behoren tot het sociale, administratieve, bedrijfskundige en technische middenkader van de samenleving. In Zweden bestaat veel belangstelling voor deze scholen, die in 1972 volledig zullen zijn ingevoerd. De opmerkingen die aan het slot van de paragraaf over de herstructurering van het gymnasium zijn gemaakt gelden ook voor deze school.

De herstructurering van het beroepsonderwijs

Een speciale commissie voor het beroepsonderwijs deed in 1966 voorstellen tot hervorming; in 1968 bood deze commissie het Parlement een rapport aan. In dat rapport zijn de gedachten over de vernieuwing en de herstructurering van het Zweedse beroepsonderwijs omschreven⁹. Men denkt in de volgende richting. De algemene vorming zal ook in deze tak van onderwijs een belangrijke plaats innemen. Voor de Nederlandse lezer is het wellicht instructief op te merken, dat het over 16-19-jarigen gaat. De specifieke beroepstraining zal niet te vroegtijdig plaats mogen hebben. „If vocational training is excessively specialized, there is a great risk of its being antiquated by the time it is put to practical use”. Aldus Orring. Men stelt zich voor een degelijke basis te leggen voor het later kunnen en willen bijhouden van de industriële ontwikkelingen. Er bestaat in Zweden een sterke neiging de scholen voor beroepsonderwijs en het leerlingstelsel op elkaar af te stemmen. Evenzeer wenst men de integratie met de reeds besproken scholen. Voorts wordt een opleidingssysteem voorgestaan dat bloktraining wordt genoemd. Er wordt uitgegaan van een beroepenfamilie. Het gemeenschappelijke van deze beroepen wordt eerst aan de orde gesteld. Daarna volgt in het tweede jaar een training die is afgestemd op meer gespecialiseerde beroepsgroepen. Vervolgens wordt de gerichte opleiding voor een bepaald beroep in de praktijk afgerond in samenwerking tussen werkgever, leerling-werknemer en de school. Binnen deze opleidingsstructuur worden een sociaal-wetenschappelijke, economische en technologische studierichting onderscheiden. Deze school levert het geschoolde lagere kader voor de samenleving.

Men verwacht dat deze 2 à 3-jarige school zal worden bezocht door

ongeveer 30 - 35 % van de populatie van de hoogste klasse van de „grundskola”.

Ook op dit niveau van onderwijs tracht Zweden oplossingen te vinden die rekening houden met de belangen der leerlingen en met de behoeften van een maatschappij in beweging. Samenvattend blijkt uit deze korte uiteenzetting dat in het Zweedse model de algemene vorming, de interesses der leerlingen, de verschillen in begaafdheid, de sociale integratie, de doorstroming en de algemene beroepsvoorbereiding steeds weer terugkeren als centrale gezichtspunten. Men tracht het sociale, economische en onderwijskundige model op elkaar af te stemmen. Daarbij wordt de factor tijd nimmer uitgeschakeld. De verscheidenheden worden gerespecteerd; de genoemde modellen worden geïntegreerd, maar noch de persoonlijke gegevens, noch de bestaande modellen, worden tot vaststaande feiten waarop formele systemen of sub-systemen worden verankerd.

Zweden weet de rechten der verticaliteit en die der horizontaliteit organisatorisch, sociaal en onderwijskundig dynamisch te hanteren en te integreren. Het lijkt me tegen de achtergrond van deze Zweedse ontwikkeling nuttig dit artikel te beëindigen met enkele specifieke vragen voor Nederland. Wanneer zal Nederland

1. het vak Engels invoeren op de lagere school?
2. technologische vakken invoeren op het atheneum, gymnasium, lyceum, h.a.v.o. en m.a.v.o.?
3. de relatie tussen l.b.o. - m.b.o. - h.b.o. - w.o. opnieuw bezien?
4. m.a.v.o. - h.a.vo - atheneum - gymnasium - lyceum maken tot sectoren van één school?
5. dwarsverbindingen tot stand brengen tussen 3 en 4?
6. de lerarenopleiding en de bijscholing op grootse wijze ter hand nemen?
7. het lager technisch onderwijs vierjarig maken?
8. het h.b.o. en het w.o. integreren?
9. afleren te vertrouwen op een te vroegtijdige selectie?
10. zijn huidige brugjaren afschaffen?
11. inzien dat onderzoek van onderwijs evenveel geld vraagt als het onderzoek van de natuur?
12. zijn inspecteurs een wetenschappelijke opleiding geven?
13. zijn toekomstige schoolleiders praktisch en theoretisch voorbereiden op hun functie?
14. zijn onderwijs ontwerpen, plannen en rationaliseren?
15. geestelijk en sociaal zover zijn, dat er op landelijke schaal coöpe-

ratie mogelijk blijkt tussen scholen van verschillende geestelijke en sociale achtergrond?

16. opnieuw gaan geloven in de macht van het onderwijs?

Wanneer zal Nederland ? Bij de beantwoording van dergelijke vragen, hangt veel af van de graad van bewustzijn, welke een volk durft te ontwikkelen.

Skepparholmen, augustus 1968.

¹ De Zweden gebruikten in het begin de term „enhetsskola”; later de term „grundskola”. In de Engelse vertaling worden de termen „basic school” en „comprehensive school” beide gebruikt.

² Deze term heeft in Zweden een ruimere betekenis dan bijv. in Nederland.

³ Orring J., *Comprehensive School and Continuation Schools in Sweden*, Stockholm 1962.

⁴ Velema E., *De comprehensive school in Zweden en Noorwegen*, Groningen 1959.

⁵ Velema E., *De ontwikkeling van de comprehensive school in Zweden en Noorwegen*. *Onderwijs en Opvoeding*, jaarg. 16, 1965, no. 6.

⁶ Deze verzamelnaam wordt gebruikt voor de aanduiding van het gehele onderwijs op dit niveau.

⁷ Orring J., *School in Sweden*, Stockholm 1967.

⁸ De gegevens voor dit artikel zijn ontleend aan discussies met Zweedse onderwijsexperts en aan het boek (5) van Jonas Orring, plaatsvervangend directeur-generaal van de Nationale Raad van Onderwijs. Tevens is veel gebruik gemaakt van het rapport „Läroplansöversyn grundskolan” dat de aan het Parlement aangeboden nieuwe voorstellen beschrijft.

⁹ Velema E., *De comprehensive school in Zweden en Noorwegen*, blz. 53 e.v.

¹⁰ Vgl. Dahllöf U., *Kraven på gymnasiet*, Stockholm 1963. Deze studie analyseert de eisen die de universiteiten en het bedrijfsleven aan het gymnasium stellen.

¹¹ Na ontvangst van het rapport zal in dit tijdschrift nader op de details worden ingegaan.